

בבא בתרא קמד

עניין: הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים

רש"י כתובות ל.

בידי שמים. וקראוהו אסון: צינים פחים. קור ומס: בידי שמים.
אס צאים פורעניות על האדם גזירת המלך הוא: חוץ מצינים ופחים.
שפעמים שנאין בפשיעה: בידי אדם נינהו. שלא מגזירת מלך:

חובות הלבבות שער הביטחון פ"ד

מן הענין, והאלהים יעשה מה שקדמה בו גזירתו. והדומה לזה, כי אדם אף על פי שקצו ומידת ימיו קשורים בגזירת הבורא, יתברך, יש על האדם להתגלגל לסיבות החיים במאכל ובמשתה ובמלבוש ובמעון כפי צרכו, ולא יניח את זה על האלהים, שיאמר: אם קדם בגזירת הבורא ושאחיה, ישאיר גפשי בגופי מבלי מזון כל ימי חיי, ולא אטרח בבקשת הטרף ועמלו. וכן אין ראוי לאדם להיכנס בסכנות בבטחונו על גזירת הבורא וישתה סמי-המות, או שישכן בעצמו להילחם עם הארי והחיות הרעות ללא דוחק, או שישליך עצמו בים או באש, והדומה לזה ממה שאין האדם בטוח בהן ויסכן בנפשו. וכבר הוזכרנו הכתוב מזה במה שאמר (דברים ו טז): לא תנסו את ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסו, כי איננו נמלט בזה מאחד משני דברים: או שימות ויהיה הוא הממית את עצמו, והוא נתבע על זה כאילו המית זולתו מבני אדם, אף על פי שמותו על הדרך ההוא בגזירת האלהים וברשותו. וכבר הוזכרנו, שלא להמית שום אדם בשום גלגול, באמרו (שמות כ יג): לא תרצח, וכל אשר יהיה המומת קרוב אל הממית, יהיה העונש יותר ראוי, כמו שכתוב (עמוס א יא): על רדפו בחבר אחיו ושחת רחמיו. וכן מי שהמית את עצמו

רמב"ן פרשת לך לך בראשית טו, יג

ודע²⁵⁶ והבן כי האיש שנכתב ונחתם בראש השנה להריגה לא ינקה הליסטים ההורג אותו בעבור שעשה מה שנגזר עליו, הוא רשע בעונו ימות ודמו מיד הרוצח יבוקש.

תוס' ישנים כתובות ל.

ג) [והא דתנן (פ"ד לחצות) על כרחך אתה חי היינו שאין לך אדם שמניח להרוג עצמו ועוד נראה לר"י דע"כ אתה חי לעתיד קאמר וגרסי' ע"כ אתה מת וע"כ אתה חי והוי כמו המתים להחיות והחיים לידון⁵]. ת"י:

רבי אלחנן וסרמן הי"ד דוגמאות

לביאורי אגדות על דרך הפשט סי' ז

ד) ר"פ אלו נערות (כתובות ל', ע"א): "הכל בידי שמים חוץ מצנים ופחים", ובתוס' שם הקשו מהא דאמרין "אל יעמוד אדם במקום הסכנה" (שבת ל"ב ע"א), אלמא יכול אדם לשמור עצמו מן הפורענות? ותיירץ התם, "מן הפשיעה יכול לשמור עצמו, דהא ודאי שבידו להמית עצמו וכו', אבל צינים ופחים לעולם לא יבאו עליו כאונס אם רוצה להיזהר" — עכ"ל. ומה שכתב דודאי שבידו להמית עצמו, לולי דבריהם היה אפשר לומר, דאין שום חילוק בין עצמו לאחר, דכמו שאין ביכולתו להרוג אדם אחר, אלא א"כ נגזר על פלוני שיהרג, ה"נ אין בידו להמית את עצמו, אלא אם כן נגזר עליו שיהרג, ומכל מקום הרוצח חייב מיתה. וז"ל הרמב"ן פר' לך לך בפסוק "כי גר יהיה זרעך" (ט"ו, י"ג): "ודע והבן כי האיש שנכתב ונחתם בראש השנה להריגה, לא ינקה הליסטים ההורגו, בעבור שעשה מה שנגזר עליו, הוא רשע בעונו ימות ודמו מיד הרוצח יבוקש" — עכ"ל. והוא הדין להורג את עצמו, ודאי נגזר עליו בראש השנה שיהרג, דאם לא כן לא היה יכולת בידו להרוג את עצמו, כמו שאין ביכולתו להרוג אחרים אם לא נגזר עליהן מיתה, ומכל מקום רשע הוא שהרג את עצמו, כאילו הרג אחרים, ועל כן אסור לאדם להעמיד את עצמו במקום סכנה, כמו שאסור להעמיד אחרים במקום סכנה, ואין שום הבדל בין עצמו לאחר.

ובגליון תוס' שם הקשו מהא דתנן "אל כרחך אתה חי" (אבות ד, כ"ב), ולפי הנ"ל הדברים כמשמען, שאין ביד האדם כלל להרוג את עצמו אם לא נגזר עליו שיהרג. וז"ל חובת הלבבות שער הבטחון פרק ד': "וכן אין ראוי לאדם להכנס בסכנות, בבטחונו על גזרת הבורא וכו', שימות ויהיה הוא הממית את עצמו והוא נתבע על זה, כאילו המית זולתו מבני אדם, אף על פי שמותו על הדרך ההיא בגזרת אלקים וברשותו, וכבר הוזכרנו שלא להמית שום אדם וכו' — עיי"ש.

ודברי תוס' צ"ע גם מה שסיימו, דצינים ופחים לעולם לא יבואו עליו כאונס, תימה, דאטו מי לא משכחת שנשרפו ביתו ובגדיו בימי הקור? וצ"ע. ועיין פרק מי שמת (כ"ב קמ"ד ע"ב): "לא שנו אלא שחלה בפשיעה וכו', היכי דמי בפשיעה? כדרכי חנינא דאמר, הכל בידי שמים חוץ מצנים ופחים, שנאמר וכו', ומדפריך: "היכי דמי בפשיעה?", ומשני: "על ידי צנים ופחים", משמע דאי אפשר שיחלה אדם בפשיעה רק על ידי צינים ופחים דילפינן מקרא. מיהו קושיית הגליון אכתי תיקשי בהא דתנן "על כרחך אתה חי", דהא משכחת לה שימית את עצמו על ידי צינים ופחים דילפינן מקרא דזהו בידי האדם.